

MAGYAR ATTILA

„DABITUR VOBIS IN ILLA HORA”¹
KIEGÉSZÍTÉSEK DR. HUZELLA TIVADAR
ÉLETRAJZÁHOZ²

„DABITUR VOBIS IN ILLA HORA” – NOTES TO THE BIOGRAPHY OF TIVADAR HUZELLA. Certain data from the biography of Tivadar Huzella, the anatomy professor of the University of Debrecen, then later one of the Budapest University, are falsely transferred from one essay to another. The book by Imre Törő puts his birthplace to Nagyvárad, however his family was already living and trading in Budapest in 1886, when he was born. The other false information about him is the date of his death: he died on July 11, 1950 at a research station established in his property in Alsógöd. Mostly the right date is used, however Imre Törő, Professor of Anatomy and Doctor of Academy for an unknown reason propagates the date of 1951 through his writings about Huzella.

Huzella Tivadar, a két világháború között előbb a debreceni, majd a budapesti egyetem orvostudományi karán, az anatómiai, illetve szövettani és fejlődéstani intézeteinek professzora és a gödi Biológiai Állomás létrehozója volt. Néhai gödi villáján és a Semmelweis Egyetemen, a Humánmorfológiai Intézet falán levő emléktáblája szerint a „magyarországi kísérletes biológia” úttörője, de hozzátehetjük, a kísérletes orvostudomány kiemelkedő művelője is volt.

Földes István professzornak 2009-ben jelent meg nagyszerű monográfiája³ a Debreceni Egyetem Anatómiai Intézetének történetéről. Az e kötetéről írt könyvismertetésében Szállási Árpád így ír: „[a monográfiának a] Huzella-fejezetnél a... Törő Imre által összeállított biográfia a forrása... Ebben akadnak pontatlanságok, amelyeket a jövő érdekében ajánlatos lett volna kijavítani.”⁴

Ebben a rövid írásban két, a Törő professzor által írt életrajz biográfiai pontatlanságát szeretném tisztázni: Huzella professzor halálának az évszámát és születési helyét.

¹ „Mert megadatik nektek abban az órában, hogy mit mondjatok.” (Máté 10, 19) A latin idézet Huzella professzor gyászjelentéséről való, és utal a professzornak az egész életét végigkísérő, a mindenkori halalmaskodással szembeni bátor, szókimondó viselkedésére.

² A tanulmány elkészítése során nyújtott segítségét szeretném megköszönni Huzella professzor keresztlányának, Mühlbacher Istvánnénak, szül. Száhlender Magdolnának, férjének, Mühlbacher Istvánnak, Deborah Packardnak és dr. Hegedüs Andrásnak (Esztergom, Prímási Levéltár).

³ FÖLDES István, *A Debreceni Orvos- és Egészségtudományi Centrum Anatómiai, Szövet- és Fejlesztési Intézetének története*, Debreceni Egyetem OEC, 2009

⁴ SZÁLLÁSI ÁRPÁD, *Könyvismertetés, Földes István, A Debreceni Orvos- és Egészségtudományi Centrum Anatómiai, Szövet- és Fejlesztési Intézetének története c. könyvéről*. Gerundium, 1990 1(1): 155.

Amikor Szállási dr. a fent említett cikkében Törő Imre könyvének néhány pontatlanságát sorolja fel, nem kerül említésre az a tény, hogy Törő professzor 1973-ban megjelent életrajza⁵ terjesztette el Huzella Tivadar halálának hibás évszámát, 1951-et a magyar orvostörténettel foglalkozó, illetve egyéb természettudományos irodalom egy részében. Hogy mennyire stabilan, arra csak azzal utalnék, hogy az Országos Széchenyi Könyvtár elektronikus katalógusában Huzella Tivadarra keresve, nevénél ma, 2013-ban is a hibás, 1951-es halálozási évszám jelenik meg. Azok, akik személyesen ismerték Huzella professzort, általában a helyes, 1950-es évszámot publikálták. Mások egyszerűen átvették Törő professzor adatait, így az 1951-es évszámot. Így aki ma Huzella Tivadar életrajzait olvassa, kétféle évszámmal találkozhat. Ezt a szomorú helyzetet a Debreceni Egyetem kiadványain keresztül tudom bemutatni: az 1990-ben kiadott professzori életrajzokat tartalmazó kötet⁶ szerint 1950-ben halt meg, az 1998-as⁷, majd a 2008-as⁸ kiadásokban már 1951-ben. 1994-ben újra kiadták a Törő-életrajzot a hibás 1951-es évszámmal⁹. A „Medicina in nummis Debreciensis” című, 1997-es kiadású, orvosi tárgyú bronzérme-katalógusban¹⁰ egy lapon szerepel a hibás és a helyes évszám, előbbi a fejlécben és a rövid ismertetőben, utóbbi mint az érem felirata. Földes professzor 2009-es könyve a helyes, 1950-es évszámot adja meg. Félreértés ne essék, a debreceni példákat csak az „országos” helyzet bemutatására hoztam fel.

Szögezzük le: Huzella Tivadar 1950. július 11-én halt meg, Alsógödön. Minden további bizonytalanság kiiktatására közlöm az alsógödi plébánia halotti anyakönyvének idevágó bejegyzését és a gyszejelentést¹¹.

⁵ Törő Imre, *Huzella Tivadar* (A múlt magyar tudósai sorozatban), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973.

⁶ Bot György, *A Debreceni Orvostudományi Egyetem története és professzorainak életrajza 1918–1998*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1990, 159–160. (1886–1950)

⁷ Bot György és KAPUSZ Nándor, *Nyolcvan éves a debreceni orvosképzés*. A Debreceni Orvostudományi Egyetem kiadása, 1998.

⁸ KAPUSZ Nándor, PETROVICS Alica, VÁSÁRHELYI Ferencné, *Kilencven éves a debreceni orvosképzés*. Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrum kiadása, 2008.

⁹ Dr. Törő Imre, *Dr. Huzella Tivadar* (A debreceni orvosképzés nagy alakjai 4. füzet) A Debreceni Orvostudományi Egyetem kiadása, 1994.

¹⁰ LAMPÉ László és SZÁLLÁSI Árpád, *Medicina in nummis Debreciensis* A Debreceni Orvostudományi Egyetem kiadása, 1997, 82–83.

¹¹ Köszönöm a fénykép elkészítését Mühlbacher Istvánnak (Göd). A gyszejelentést az alábbi internetes családfa honlapon keresztül: www.mundia.com (mely az ancestry.com része), Deborah Packardtól (USA) kaptam meg.

20 lapszám		A meghaltak									
Sorszám	A halál oka: évek, háza és napja	polgári állása, valamint szüleinek polgári állása és vallása, vagy pedig hitvesítésének neve, polgári állása és vallása	származási és lakóhelye	neme		életkor	A halál oka: betegség, vagy más halál oka	Részvétel-e a halálhírek közlésében?	A temetés helye és napja	A beazonosított vészes lelkész neve és hivatala	E s u
				férfi	nő						
13.	1950 július 11.	Dr. Huzella Tivadar ny. egyetemi ny. r. tanár	Alsógöd	fi.	64.	64.	Malmsgröns déli	Ajón	Alsógöd Károlykapu. 1950 július 13.	Nagykői pálkása	

Huzella professzort az alsógödi birtokuk családi kriptájába temették el két nappal később. Bárki, aki a sírfeliratot látta, ismerhette az 1950-es évszámot. Jómagam évekig dolgoztam kutatóként a Gödi Biológiai Állomáson, és kertjének varázsa éppúgy lenyűgözött, mint Alexis Carrelt vagy az Anatomische Gesellschaft 1939-es budapesti kongresszusának Gödre látogató résztvevőit. Az óriási kert külön titokzatossága a borócafák által körülvett kriptadomb. Amikor először olvastam Törő Imre 1973-ban megjelent Huzella-életrajzát, bizony meglepődtem az 1951-es évszámon. Akkoriban arra gondoltam, hogy talán az a 20 év, ami Huzella Tivadar halála és az életrajz megszületése között eltelt, valamint a professzor háború utáni mellőzése tehető felelőssé ezért az „elírásért”.

Huzella Tivadarné szül. Eleőd Fabiola mint felesége, ifj. dr. Huzella Tivadar, Elek. Tamás és Fabiola mint gyermek. kei lájójó szívvel tudják, hogy

Dr. Huzella Tivadar
ny. egyetemi ny. r. tanár

békével viselt hosszú betegsége után, a Szentségekkel megerősítve, 64 éves korában, 1950. július hó 11-e hajnalán, földi életét befejezte.
Utolsó útja szüleinek alsógödi sírházhoz vezet, ahová Őt 13-án, csütörtökön délután fél 5 órakor kísérik el.
Az engesztelő szentmise értele az alsógödi róm. kat. templomban 17-én, hétfőn reggel 8 órakor lesz.

„Dabitur vobis in illa hora ...”

Kelt: Alsógödön, 1950. július hó 11-én.

Gyászolják:

Zsedényi Beláné sz. Huzella Margit testvére,
Zsedényi Béla sógora,
Dr. Ángyán Jánosné sz. Zsedényi Klára,
Dr. Zsedényi Gábor és
Pándy Lászlóné sz. Zsedényi Margit unokahugai
és unokahúga,

Huzella Elekné szül. Csanak Éva menyé,
Huzella Péter unokája,
Dr. Huzella Tamásné sz. Hausner Gréte menyé.

valamint rokonai, tanítványai és barátai.

Lekás: Alsógöd, Vorosilov u. 16.

Az elmúlt időben Huzella professzornak a német anatómiai társaságban, az Anatomische Gesellschaftban, a két háború között végzett tudományos szervezői tevékenységéről gyűjtöttem adatokat. Ebbe a társaságba (amely a neve ellenére a második

világháború végéig igazából egy nemzetközi társaság volt számos európai és tengerentúli hírességgel mint taggal) lépett be Huzella Tivadar 1925-ben. Ezt követően a társaság évenkénti kongresszusain rendszeresen részt vett előadásaival, preparátum- és filmbemutatóival. Szakmai tudásának és emberi vonásainak köszönhetően az a megiszteltetés érte, hogy beválasztották az 1934 és 1938 közötti időszakra a négytagú elnökségbe. Ebben az elnökségben igazán illusztris társai voltak: az egyesült-államokbeli Ross Harrison, a szövettenyésztés atyja és a kísérletes fejlődésbiológia nagy alakja (akiről a mai napig cikkeznek, hogy a szövettenyésztési technika kidolgozásáért miért nem kapott Nobel-díjat), Alfred Benninghoff (akinek a neve és anatómiakönyvei jól ismertek a humán anatómiát művelők körében) és Hermann Stieve. A négyéves ciklus során a négy tag felváltva vezette egy-egy évig az Anatomische Gesellschaftot, így Huzella 1935. október 1-jétől 1936. október 1-jéig volt elnök¹². A ciklus lejárta után Huzella professzor volt a főszervezője és elnöke a társaság 1939-ben, Budapesten tartott kongresszusának¹³. A jól sikerült kongresszus évében lett a társaság örökös tagja. Így bátran kijelenthetjük, hogy Huzella Tivadar az Anatomische Gesellschaft nagy tekintélynek örvendő, közismert tagja volt.

Ennek az adatgyűjtésnek a során találtam Huzella professzor halálára vonatkozó adatokat is. 1951. november 15-én jelent meg egy rövid értesítés a társaság hivatalos lapjában, az Anatomischer Anzeigerben arról, hogy Huzella professzor 1951 (!) július 11-én meghalt¹⁴. Ez az értesítés anonim volt. Nem sokkal később, az Anatomischer Anzeiger 1952. június 30-i számában egy négy oldalas nekrológ (kiegészítve 3 oldalon Huzella professzor irodalmi munkásságával) jelent meg Törő Imre professzor tollából.¹⁵ Ebben a nekrológban is 1951 szerepel mint a halál dátuma. Érdekes módon a nekrológ szerint Huzella professzor 64 évesen halt meg (ami helyes adat), de diszkrét módon nem közli a születésének az idejét (1886), ami rögtön ellentmondóvá tette volna az adatokat.

Nos, ez nem támasztja alá azt a feltételezést, hogy a feledékenység az alapja az 1973-as életrajzban megjelent hibás évszámnak. Törő professzor biztosan jól kellett tudja egykori tanárának és intézeti főnökének halálozási dátumát, hiszen neki volt köszönhető, hogy a professzort az Alsógödön, a Huzella-villa kertjében levő családi kriptában temették el. Törő Imre járta ki ugyanis az akkori gödi tanácselnöknél, hogy engedélyezzék a családi sírboltban való eltemettetést (ez volt Huzella Tivadar utolsó kívánsága, aminek a teljesítése csodával határos módon sikerült). Ráadásul egyedül Törő profesz-

¹² Verh. Anat. Ges. 1937, 218.

¹³ A kongresszus rövid összefoglaló megtalálható: Anat. Anz., 1939, Bd. 88., 281–287.

¹⁴ Anat. Anz. 1951/52, Bd. 98. Heft 16/17., 312. Ehhez fűzném még hozzá, hogy az Anatomische Gesellschaft 1939-es budapesti kongresszusa utáni következő kongresszus a háború miatt csak 1950-ben került megrendezésre. Az 1950-es kongresszuson az elnök felsorolta a társaság 39 tagját, akik 1939 és 1950 augusztusa között haltak meg, Huzella Tivadart nem említette. Lásd: Verh. Anat. Ges. 1951 (Ergänzungsheft zum Band 97.), 3–4.

¹⁵ Anat. Anz. 1952/53, Bd. 99., Heft 6-9., 130–136.

szor volt jelen a temetésen, a szűk családon és a temetést végző alsógödi plébánoson kívül¹⁶. Törő professzor a későbbiekben sem korrigálta a saját hibás adatát, így Huzella Tivadarról szóló utolsó cikkében, 1986-ban, csak a születési dátumát említi.¹⁷

1953-ban jelent meg Rapaics Rajmund könyve az Akadémiai Kiadónál, „A magyar biológia története” címmel¹⁸. Ebben a könyvben Huzella Tivadar egy közel kétoldalas méltatást kapott. A méltatás szakmai része túlnyomórészt Törő professzor 1952-es, az *Anatomischer Anzeiger*-ben megjelent nekrológiájának szó szerinti idézése (a forrás megjelölése vagy idézőjel használata nélkül). Ezt egészítette ki Rapaics Rajmund az 50-es évekre jellemző szóhasználattal (pl. „Ez a vitalizmus Huzella biológiájának súlyos negatívuma, mely kora egyházi reakciójának egyik legkártékonyabb terméke volt...”). Rapaics Huzella halálzási dátumának 1950 augusztusát adja meg.¹⁹ Mind Törő professzor, mind Rapaics Rajmund a könyv megjelenésekor már az MTA tagjai voltak.

Ezek alapján nagyon valószínű, hogy Törő professzor az 1973-as életrajz megírásakor tudatában volt az 1950-es évszámnak, de valami miatt mégis kitarzott a hibás mellett. Annak, hogy az *Anatomischer Anzeiger*-ben először, névtelenül megjelent hibás évszám honnan ered, a társasággal 2013-ban lefolytatott levelezéssel nem tudtam a nyomára jutni. Akár Törő professzor informálta a rövid, névtelen híradásban hibásan 1951 telén a társaságot (talán véletlen elírással), akár mástól származik a hír, de ő a későbbiekben már nem akarta ezt korrigálni. Törő Imre szinte az első tanítványa volt Huzella professzornak²⁰, és a két világháború közötti időszakban sok (tudományos és emberi) támogatást kapott Huzella professzortól.²¹ Ez alapján az 1951-es évszámot a részéről leginkább mint jóhiszemű tévedést tudom elképzelni. Itthon pedig a hibás évszámnak nem volt nagy jelentősége abban az időben, minthogy Huzella professzor a társadalom periferiájára szorult. Ezt mutatja az is, hogy halála nem került feljegyzésre a budapesti tudományegyetem orvostudományi tanácsulésainak jegyzőkönyvében.²²

¹⁶ Mühlbacher Istvánné, szül. Száchlender Magdolna (Göd), Huzella Tivadar keresztlányának szíves közlése. Ő akkor Gödön élt, és napi rendszerességgel vett részt az utolsó éveiben beteg professzor ápolásában, egészen annak haláláig.

¹⁷ Törő Imre, *Huzella Tivadar centenáriuma*. Orvosi Hetilap, 1986, 127. kötet, 3067–3070.

¹⁸ RAPAICS Raymund, *A magyar biológia története*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953, 274–276.

¹⁹ Rapaics Rajmund botanikusként járhatott az 1952 óta az ELTE Biológiai Állomásaként funkcionáló egykori Huzella-birtokon, ahol ebben az időben elsősorban növénytani kutatások folytak. Láthatta a sírfeliratot, de ezen csak a halálozás éve szerepel. Érdekes, hogy nem volt senki, aki a pontos dátumot megmondhatta volna neki. Így kerülhetett a könyvébe a „Mehalt 1950 **augusztusában** Alsógödön”. mondat.

²⁰ MUDRÁK József, *A debreceni tudományegyetem orvostudományi karának tansegédszemélyzete 1919–1950*. Gerundium, 2011, 2. évfolyam, 187–224. Huzella Tivadar 1921 őszétől vezette a debreceni Anatómiai Intézetet; Törő Imre 1922. szeptember 1-jével kezdte tudományos pályafutását ugyanitt mint díjas demonstrátor.

²¹ FÖLDES István, *i. m.*, 37–42.

²² Átnéztem a (akkoriban más nevekben szereplő) Semmelweis Egyetem kari tanácsulésainak a jegyzőkönyveit 1950 májusa (1.a.80. és 1.a.81. kötetek) és 1952 novembere (3.a.1. kötet) között; írásban nem került Huzella professzor halálával kapcsolatban semmi rögzítésre.

1953 és 1973 között Huzella professzor életéről és munkásságáról csak egyetlen forrást találtam, amely 1964-ben jelent meg Maróti Mihály tollából.²³ Ő kutatóként az akkor már az ELTE alá tartozó Gödi Biológiai Állomáson, azaz az egykori Huzella-birtokon dolgozott, és így a sírfeliratot ismerve Huzella professzor halálozási évszámaként 1950-et adta meg.

Az 1973-as Huzella-életrajz után 1977-ben jelent meg az első cikk Lambrecht Miklós tollából,²⁴ mely Huzella munkásságát említi, itt még a hibás 1951-es dátum szerepel, de a 80-as és 90-es években megjelent, Huzella professzor életművét méltató cikkek (pl. Nagy Mária,²⁵ Lambrecht Miklós,²⁶ Surányi Dezső,²⁷ Kiszely György²⁸ és Szende Béla²⁹ cikkei) már a helyes, 1950-es halálozási évszámot tartalmazzák. Az azóta eltelt időben megjelent cikkek és internetes források, mint azt a debreceni példán bemutattam, váltakozva adják meg a két évszámot.

A halotti anyakönyv tartalmazza Huzella professzor betegségét is, mely a halálát okozta: vesezsugor (vesefibrózis). Ez is fontos adalék, mert az életrajzi irodalomban többféle halálok is megjelenik (melyeknek persze megvan az igazságtartalma). Így például a Magyar orvoséletrajzi lexikon szerint: „...állásától politikai okok miatt megfosztották, éhen halt”.³⁰ Csanda Endre professzor visszaemlékezése szerint: „...hypophysis daganatban szenvedett, amelyet csak a boncasztalon diagnosztizáltak”.³¹

A másik pontatlanság Huzella professzor születési helye. Törő professzor életrajzában és azóta minden kiadványban Nagyváradot találjuk. Kétségtelenül, a Huzella család szorosán kötődött Váradhoz, de a XIX. század utolsó negyedében már legalább olyan erősen Budapesthez is. Huzella Tivadar budapesti születését az alábbi adatok támogatják. Az első: a keresztelési anyakönyvi kivonata. A budapesti belvárosi főplébánia-templomban keresztelte a háromhetes gyermeket Némethy Lajos (a templom káplánja, akkor már nagyhirű egyház- és művészettörténész) 1886. július 4-én, Elek Tivadar névre³². A szülők lakhelyeként Budapest, Váci utca 1. sz. van megadva. Más-

²³ MARÓTI Mihály, *Az ELTE alsógödi biológiai állomása*. Élővilág, 1964, 9 (4): 25–30.

²⁴ LAMBRECHT Miklós, *Magyar kutatók a klasszikus citológia korszakában* Comm. Hist. Artis. Med., 1977, 82: 91–101.

²⁵ NAGY Mária, *Ötven éve jelent meg: Huzella Tivadar „Általános biológia” című könyve*, Egészségnevelés 25 (1984), 175–178.

²⁶ LAMBRECHT Miklós, *Huzella Tivadar*. In: *Évfordulóink a műszaki és természettudományokban*. Kiadja: Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége, Budapest 1986, 80–82.

²⁷ SURÁNYI Dezső, *Száz éve születet Huzella Tivadar*. Vigilia, 1986, 51. kötet, 867–868.

²⁸ KISZELY György, *Huzella Tivadar*, Tudomány 51 (1986/8), 62–63.

²⁹ SZENDE Béla, *Huzella Tivadar emlékezete*. Orvosi Hetilap, 1992, 133. kötet, 2571–2572.

³⁰ Magyar orvoséletrajzi lexikon. Összeállította: Kapronczay Károly. Kiadta: Mundus Magyar Egyetemi Kiadó Kft., Budapest, 2004.

³¹ Csanda Endre professzor emlékei. In: *Semmelweis Egyetemi Újság*, 2008 június 20., 9 évf. (8). (csak online jelent meg).

³² A belvárosi főplébánia-templom keresztelési anyakönyvei (Esztergom, Prímási levéltár), 1886, 26. kötet, 416.

részt Huzella professzor édesapja, Huzella Elek folyamatosan budapesti lakcímmel rendelkezett 1880 óta.³³ Ebben az évben már megvolt Huzella Mátyás (Huzella Elek testvére) országszerte híres Váci utcai fegyver- és vadászati kellékek boltja.³⁴ Ez az üzlet 1913-ig Huzella Mátyás nevére szerezte, de a vezetője 1885-ben már Huzella Elek volt,³⁵ és a cégbíróági bejegyzések szerint 1898-tól Huzella Elek a tulajdonosa.³⁶ A harmadik adat, mely Huzella Tivadar budapesti születését támogatja, a Semmelweis Egyetem levéltárában található, az 1932. évi kari tanácsülési jegyzőkönyvek között.³⁷ A budapesti tudományegyetem II. sz. Leíró- és Tájékoztató Intézetét 1930-ig Tellyesniczky Kálmán vezette, de ebben az évben ő visszavonult. A kar az utódlás kérdésében bizottságot hozott létre Lenhossék Mihály vezetésével. Ennek az intézetnek a vezetésére többen pályáztak, köztük Huzella Tivadar. A bizottság mellékelte a jegyzőkönyvhöz minden pályázó életrajzát. Huzella Tivadar esetében ez így szól: [„Dr. Huzella Tivadar ... született Budapesten 1886. június 10-én, tehát most 46 éves. Édes atyja, egy már több nemzedéken át virágzó fővárosi cég tulajdonosa”.] Ezen adatok mellett szólnak, hogy az irodalomban kizárólagosan Nagyváradként szereplő születési hellyel szemben Budapest volt Huzella Tivadar születési helye.

Bár Huzella professzor több mint 60 éve távozott közülünk, ma is élnek családtagok és munkatársak, akik őt személyesen ismerték. Ez is teszi különösen aktuálissá, hogy az életrajzának ilyen alapvető adatai ne keringjenek hibásan a hazai irodalomban.

³³ Budapesti Adressen- und Wohnungs-Anzeiger, 1880–1881, Erster Jahrgang, Budapest, Franklin Társulat; illetve a sorozat későbbi (már kétnyelvű, később pedig csak magyar nyelvű) kötetei.

³⁴ TARR László, *A régi Váci utca regényes krónikája*, Helikon Kiadó, Budapest, 1984, 96–97.

³⁵ Budapesti Czim- és Lakjegyzék 1885–1886, Budapest, Franklin Társulat.

³⁶ Budapesti Czim- és Lakjegyzék 1898, Budapest, Franklin Társulat.

³⁷ A Semmelweis Egyetem Kari tanácsüléseinek a jegyzőkönyve: Ülési jegyzőkönyvek 1931–32. Semmelweis Egyetem Levéltára, 1.a.58. 706.